

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

INGLIZ TILI VA O'ZBEK TILIDA BILINGVIZMNING SOTSIOLINGVISTIK XUSUSIYATLARI: O'XSHASHLIKLAR, FARQLAR, QIYINCHILIKLAR VA ISTIQBOLLAR

Tursunova Matluba Xolmatovna

Termiz davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

matlubatursunova17071978@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15179588>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida ingliz-o'zbek bilingvizmining sotsiolingvistik jihatlari tahlil qilinadi. Ko'p tillilik mamlakat uchun tabiiy hodisa bo'lib, so'ngi yillarda ingliz tilining nufuzi ortib bormoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bilingvizmning asosiy xususiyatlari qatoriga kod-almashish hodisasi, til muvozanati, ta'lim sifati va mehnat bozoridagi ahamiyati kiradi. Shu bilan birga, ona tilining maqomini saqlash va bilingv ta'lim tizimini rivojlantirish muhim masalalar hisoblanadi.

Kalit so'zlar: bilingvizm, sotsiolingvistika, kod-almashish, ingliz-o'zbek tillari, til siyosati, ta'lim, mehnat bozori.

Kirish. O'zbekiston Respublikasida ko'p tillilik tabiiy holat hisoblanadi, chunki mamlakat hududida turli millat va elatlar istiqomat qiladi. So'ngi yillarda ingliz tilining nufuzi ortib, u ta'lim, biznes, ilm-fan va kundalik hayotning ajralmas qismiga aylanmoqda. Shu sababli, ingliz-o'zbek bilingvizmining sotsiolingvistik tahlili dolzarb mavzulardan biri bo'lib qolmoqda. Bilingvizm – bu ikki yoki undan ortiq tillarni faol tarzda ishlatish qobiliyatidir. O'zbekistonda ingliz-o'zbek bilingvizmi asosan ikki shaklda rivojlanmoqda: institutsional va norasmiy bilingvizm. *Institutsional bilingvizm*– bu rasmiy muassasalarda, ta'lim tizimida, huquqiy hujjatlarda ikki tilning qo'llanilishidir. *Norasmiy bilingvizm* esa kundalik hayotda, internet va ijtimoiy tarmoqlarda shakllanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ayniqsa yoshlar orasida ingliz va o'zbek tillarining aralash holda ishlatilishi keng tarqalgan.

Bilingvizmning muhim jihatlardan biri kod-almashish (code-switching) hodisasi hisoblanadi. Kod-almashish bir nutq davomida ikkita yoki undan ortiq tillarning navbatma-navbat qo'llanilishidir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kod-almashish asosan yoshlar orasida keng tarqalgan. Masalan, quyidagi gaplar kundalik hayotda tez-tez uchraydi: *Bugun meeting juda interesting bo'ldi. Assignment topshirishim kerak, deadline yaqinlashib qoldi. Yangi project'ni boshladik, hamma motivatsiya bilan ishlayapti.* Bu kabi iboralar asosan internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqalmoqda. Kod-almashish ijobiy va salbiy jihatlarga ega. Bir tomondan, bu bilingvallarga o'z fikrlarini ifodalashda katta imkoniyat yaratadi. Biroq haddan tashqari ko'p kod-almashish til qoidalarining buzilishiga va o'zbek tilining sof shaklda saqlanmasligiga sabab bo'lishi mumkin. Kod-almashish jarayoni uch xil

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

shaklda namoyon bo'ladi: *intra-sentensial kod-almashish* (bir gap ichida tillarni aralashtirish), *inter-sentensial kod-almashish* (gaplar orasida tillarni almashtirish) va *tegishli so'zlarni kiritish* (ma'lum termin yoki atamani boshqa tilda ishlatish). O'zbekistonda bu hodisa ayniqsa universitet talabalari, yosh mutaxassislar va IT sohasi vakillari orasida keng tarqalgan.

Bilingvizmning rivojlanishi jamiyatga bir qancha ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ingliz tilini bilish quyidagi sohalarda muhim ahamiyat kasb etadi:

1. Mehnat bozori – Ingliz tilini biluvchi mutaxassislar xalqaro kompaniyalarda ishlash, xorijiy mijozlar bilan hamkorlik qilish va yuqori maosh olish imkoniyatiga ega.

2. Ta'lim va ilmiy tadqiqotlar– Dunyoning nufuzli universitetlarida ta'lim olish, xalqaro konferensiyalarda qatnashish va ilmiy manbalardan foydalanish imkoniyati kengaymoqda.

3. Axborot olish imkoniyatlari– Bugungi kunda internetdagi ilmiy, texnik va biznesga oid materiallarning katta qismi ingliz tilida bo'lib, ushbu tilda so'zlashuvchi insonlar ko'proq ma'lumotga ega bo'lish imkoniyatiga ega.

4. Turizm va madaniy almashinuv– Chet ellik turistlar bilan muloqot qilish, xorijda ta'til o'tkazish va xalqaro madaniy tadbirlarda ishtirok etish osonlashmoqda.

Shu bilan birga, bilingvizmning ba'zi salbiy jihatlari ham mavjud. Ayrim hollarda, ingliz tilining kuchayishi natijasida o'zbek tiliga bo'lgan qiziqish kamayib borayotgani kuzatilmoqda. Ko'plab yoshlar ingliz tiliga e'tibor qaratib, ona tilida ravon va adabiy savodli gapirish qobiliyatini yo'qotmoqda.

Bilingvizmning asosiy muammolaridan biri bu til muvozanatini saqlash masalasidir. O'zbekistonlik yoshlar orasida ingliz tilining ommalashuvi ba'zan o'zbek tilining ikkinchi darajaga tushib qolishiga sabab bo'lmoqda. Ayrim oilalarda bolalar bilan asosan ingliz tilida muloqot qilish kuzatiladi, bu esa kelajakda o'zbek tilining boy lug'at boyligini yo'qotishiga olib kelishi mumkin.

Boshqa muammo esa sifatli ta'lim materiallarining yetishmovchiligi bilan bog'liq. Ingliz tilini o'rganish jarayonida ko'plab o'quvchilar va talabalar sifatli o'quv materiallarining yetarli emasligidan shikoyat qiladilar. Ayrim maktablarda darsliklar zamonaviy talablarga javob bermaydi yoki o'qituvchilar malakasining yetishmovchiligi sababli samarali ta'lim berilmaydi.

Yana bir muammo – talaffuz va grammatik xatolar. O'zbek ingliz tili bilingvallari ba'zan ingliz tilida grammatik jihatdan xato gapirishlari yoki noto'g'ri talaffuzdan foydalanishlari kuzatiladi. Bu, ayniqsa, ingliz tilini mustaqil o'rganayotganlar orasida ko'proq uchraydi.

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

Bilingvizmning sog'lom rivojlanishini ta'minlash uchun quyidagi choralarni ko'rish zarur:

1. Til muvozanatini saqlash – Ingliz tilini rivojlantirish bilan birga, o'zbek tilining maqomini mustahkamlash kerak. Bu borada maktab va universitetlarda ona tilining chuqur o'qitilishiga e'tibor berish lozim.

2. Sifatli ta'lim tizimini yaratish – Ingliz tilini samarali o'rgatish uchun yangi pedagogik usullar va ilg'or texnologiyalarni joriy etish zarur.

3. O'quv materiallarini yaxshilash – Zamonaviy va interaktiv darsliklarni yaratish, chet tillarni o'rganishda multimediya resurslaridan keng foydalanish kerak.

4. Ijtimoiy ongni oshirish – Yoshlar orasida ona tiliga hurmatni oshirish va milliy madaniyatga bo'lgan qiziqishni rag'batlantirish muhimdir.

5. Davlat miqyosida til siyosatini rivojlantirish – Ikki tillilikni rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash zarur.

Xulosa shuki, O'zbekistonda ingliz-o'zbek bilingvizmi jamiyatning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Ushbu jarayon ta'lim, iqtisodiyot va madaniyatga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Bilingvizm mehnat bozori va ilmiy izlanishlar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda, biroq uning oqibatida yuzaga kelayotgan muammolarni ham e'tibordan chetda qoldirish mumkin emas. Til muvozanatini saqlash va ta'lim tizimini takomillashtirish orqali O'zbekistonda bilingvizmni sog'lom rivojlantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Baker, C. (2011). Foundations of bilingual education and bilingualism. Multilingual Matters.
2. Fishman, J. A. (2001). Can threatened languages be saved? Multilingual Matters.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 23-maydagi "Chet tillarni o'rganish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi qarori.
4. Crystal, D. (2003). English as a global language. Cambridge University Press.
5. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim Vazirligi (2023). Milliy ta'lim dasturlari.